

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1960

Handtaget på en hyvel, som tillhört en norsk bygdekonstnär, träsnidaren och målaren Iver Gundersen Övstrud, född i Numedal år 1711 och död på samma ort år 1775. Se sid. 290.

Redaktion:

GÖSTA BERG · SAM OWEN JANSSON

MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

Omslagsbilden återger C. F. von Bredas porträtt av greve Gustaf Trolle-Bonde, målat i London 1794—95.
Tillhör greve Fredrik Ulf Bonde, Teleborg.
Se Brita Stjernswärds uppsats *Från Gustaf Bondes "grand tour" i denna årsbok.*

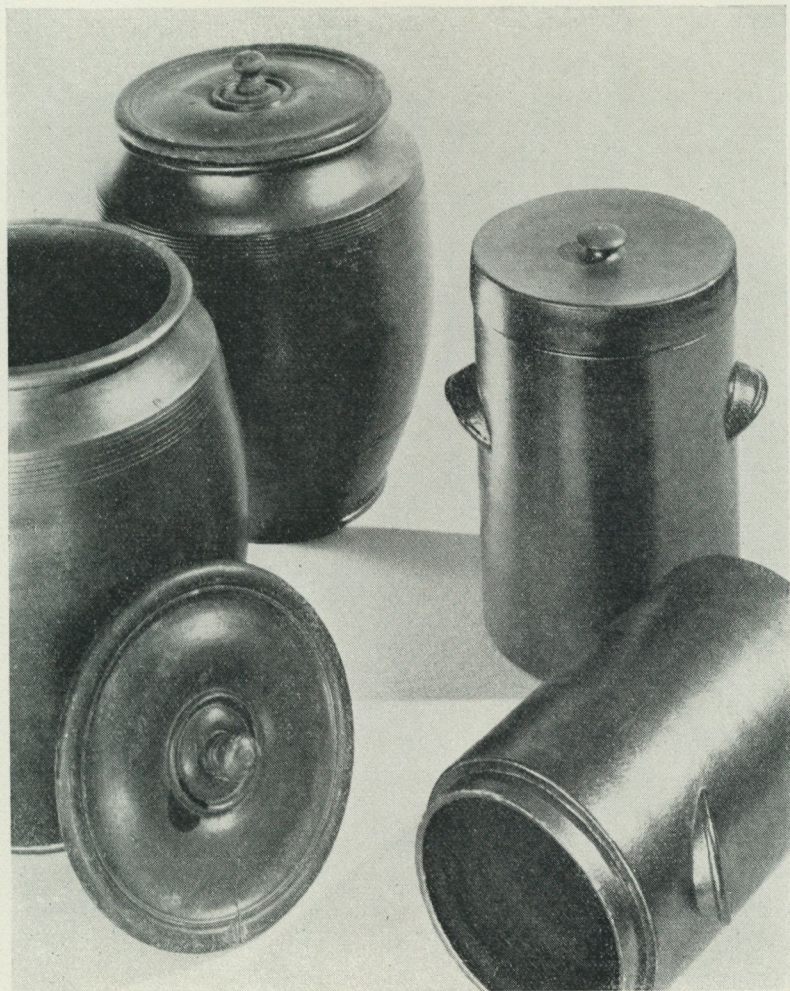
Trycket hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1960
Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr

KRUKOR FRÅN HÖGANÄS

av Jan Brunius

Namnet Höganäs förknippar man än i dag med enkelt lergods avsett för hushållsändamål. Säkerligen är det också de bly- eller saltglaserade bruksföremålen som har dominerat den keramiska tillverkningen vid Höganäs, där den från fabriker vid Ulvsunda och Lövnäs kände greve Erik Ruuth redan vid 1700-talets slut påbörjade produktionen av bruna, saltglaserade stengodskärl. En odaterad "Pris-Courant å Lerkärl m. m. af Höganäs Tillverkning", troligen från 1860-talet (använd myntsort är riksdaler riksmünt, som brukades mellan 1855 och 1873), meddelar emellertid, att man då kunde få köpa "Lackerade Asjetter, runda med ornament", "Bronzerade Nålfat med grepe", "Geléformar i Lejonform", "Muggar med hundhandtag", "Piphufvuden (med kineser)" samt skulpturer i oglaserat lergods, bl. a. "Frithioff", "Eleazar och Rebecca", "Napoleon" och "Bellman", för att nu räkna upp några av de mer eller mindre kuriösa föremål i pris-kuranten, med vilka 1860-talets människor uppenbarligen har stimulerat sitt estetiska sinne.

Det är efter detta med ett visst välbehag man i katalogen studerar de rediga formerna hos de avbildade hushållskärlen, såsom fat, mjölkspannar, krus, kokkärl, spillkummar och syltkrutor. Av det sistnämnda slaget förvärvade Nordiska museet år 1959 fyra olika exemplar, alla tillverkade av saltglaserat stengods samt stämplade "HÖGANÄS", nämligen två stora, bukiga syltburkar rymmande 6 resp. 7 kannor (15,7 resp. 18,3 liter), båda försedda med svarvade trälock, samt två släta cylindriska syltkrutor om 6 resp. 8 liter. De cylindriska krukorna har öron — det tycks vara detta som skiljer krukor från burkar — samt fals i överkanten för platta, knoppförsedda lock av lergods, av vilka endast det ena är bevarat.

Syltburkar och syltkrukor av saltglaserat stengods från Höganäs. De bukiga burkarna har sannolikt tillverkats före 1880, medan de cylindriskra krukorna torde ha gjorts efter denna tidpunkt.

Det har icke varit möjligt att konstatera, när Höganäs börjar ange rymdmåttén i liter och upphör att tillämpa det gamla svenska måttssystemet. De bukiga syltburkarna torde emellertid vara tillverkade före 1880 och de cylindriska krukorna någon gång efter detta årtal, eftersom metersystemet i Sverige antogs för genomförande under en tioårsperiod från 1879 till och med 1888 och från 1889 var obligatoriskt. I priskuranten från 1860-talet finns de cylindriska krukorna icke med; denna typ kanske har ett sammanhang med det nya litermåttet.

Det är ingenting särdeles märkligt med dessa förvaringskärl. Icke ens de större syltburkarnas ganska kraftiga format är anmärkningsvärt, då dylika enligt priskuranten tillverkades i storlekar från 4 till 10 kannor (10,5 till 26 liter). Stora krukor med öron gjordes i storlekar upp till 20 kannor (52 liter). Också användningen har i varje fall till en del varit den normala; i de större kärlen har förvarats lingonsylt och i de mindre gurkor. Emellertid inköptes de av museet förvärvade krukorna av den siste privatägaren vid 1910-talets slut från Helligrens fabriksbod vid Götgatan i Stockholm, där de tjänat som förvaringsplats för snus och tobakspaket. C. A. W. Helligrens snus- och rökto­baksfabrik, startad år 1840 i huset Götgatan 48, var från omkring 1865 Sveriges största tillverkare av tobaksvaror. Tydligt har man hållit sig med en liten butik också i anslutning till fabriken. Den stora försäljningsboden låg vid Gustav Adolfs torg. Professor Malmstens Rull, Lady Twist, Hoppet, Compassen och Golden Shag har sålunda varit företrädare till krukornas lingon och gurkor. Naturligtvis kan man tänka sig att krukorna från början nyttjats i hushållet och sedan efter en tid överförts till butiken för angivet ändamål.